



## МАЪМУРИЙ СУД ИШЛАРИНИ ЮРИТИШДА ЭКСПЕРТНИНГ ПРОЦЕССУАЛ МАҚОМИ

Далатов Хикмат Баратович

Андижон туманлараро маъмурий судининг судьяси

### Аннотация

Ушбу мақолада муаллиф маъмурий суд ишларини юритишда экспертнинг иштироки ва роли, унинг процессуал ҳуқуқий мақоми, маъмурий ишлар бўйича суд экспертизасини тайинлаш ва ўтказишнинг ўзига хос жиҳатлари ҳамда ушбу жараёни такомиллаштиришнинг айрим масалалари юзасидан ўз фикр-мулоҳаза ва таклифларини баён этган.

### Калит сўзлар

Маъмурий суд ишларини юритиш, одил судловга кўмаклашувчи шахслар, эксперт, экспертиза, процессуал ҳуқуқий мақом, илм-фан, техника, санъат, ҳунар, махсус билимлар, экспертиза ҳулосаси.

## ПРОЦЕССУАЛЬНЫЙ СТАТУС ЭКСПЕРТА В АДМИНИСТРАТИВНОМ СУДОПРОИЗВОДСТВЕ

### Аннотация

В данной статье автор высказал свои мнения и предложения относительно участия и роли эксперта в ведении административных судебных дел, его процессуально-правовом статусе, особенностях назначения и проведения судебных экспертиз по административным делам, а также некоторых вопросы совершенствования этого процесса.

### Ключевые слова

Ведение административных судебных дел, лица, содействующие правосудию, эксперт, экспертиза, процессуально-правовой статус, наука, техника, искусство, ремесло, специальные знания, экспертное заключение.

## PROCEDURAL STATUS OF AN EXPERT IN ADMINISTRATIVE PROCEEDINGS

### Annotation

In this article, the author expressed his opinions and suggestions regarding the participation and role of an expert in the conduct of administrative court cases, his procedural legal status, specific aspects of the appointment and conduct of judicial expertise in administrative cases, and some issues of improving this process.

### Key words

Conducting administrative court cases, persons assisting justice, expert, expertise, procedural legal status, science, technology, art, craft, special knowledge, expert opinion.



Эътироф этиш жоизки мамлакатимизда сўнги йилларда суд-ҳуқуқ соҳасида тарафларнинг тортишуви ва тенг ҳуқуқлилигини таъминлашда суд билан жамият аъзоларининг ҳар бири ўртасида муносабатларни ўрнатишда қийинчилик туғдирадиган механизмларни соддалаштириш борасида мисли кўрилмаган ислоҳотлар амалга оширилди. Юртимизда сўнги йилларда суд-ҳуқуқ соҳасида амалга оширилган ислоҳотлар, маъмурий судларнинг ташкил этилиши, маъмурий ҳуқуқ институтининг ривожини давлат бошқаруви фаолиятидаги бўшлиқларни тўлдиришга, камчиликларни бартараф этишга қаратилгандир

Бугунги кунда маъмурий низоларни судда кўришда низо тоифаларининг хилма-хиллиги, маъмурий ҳуқуқий-муносабатларга оид норматив ҳуқуқий ҳужжатлар доирасининг кенглиги низо юзасидан, ҳолат юзасидан махсус билм ва кўникмаларга эга бўлишни талаб этади.

Бу ҳолатда судда низоларни ҳал этишда эксперт ва мутахассисларнинг сифатли хулосаларига эҳтиёж сезади. Амалдаги Маъмурий суд ишларини юритиш тўғрисидаги кодексига мувофиқ, процесс иштирокчилари -ишда иштирок этувчи шахслар ва одил судловни амалга оширишга кўмаклашувчи шахслардан ташкил топган.

Маъмурий суд ишларини юритиш тўғрисидаги кодекснинг 48-моддасига кўра, эксперт, гувоҳ, мутахассис ва таржимон одил судловни амалга оширишга кўмаклашувчи шахс ҳисобланади.

Таъкидлаш жоизки, қайд этилган шахслар орасида экспертнинг роли ва ўрни муҳим ҳисобланади. Экспертнинг маъмурий суд ишларини юритишдаги иштироки энг муҳим хусусиятларидан бири шундаки, у одил судловни амалга оширишга кўмаклашувчи шахс сифатида кўрилатган ишнинг натижасидан манфаатдор ҳисобланмайди ва у ёки бу тарафга ён босишга, ушбу тараф манфаатини кўзлаб хулоса ёки фикр беришга ҳақли эмас. Шу жиҳатдан, экспертнинг ишни кўриш ва ўз хулосасини судга тақдим этишдаги вазифаси тегишли даражада масъулият ва жавобгарлик билан боғлиқдир.

Мамлакатимиздаги барча жабҳаларда бўлгани сингари, суд-ҳуқуқ соҳасидаги кенг кўламли ислоҳотлар амалга оширилиб келинмоқда. Бунинг натижасида, қонунчиликда экспертнинг ҳуқуқий мақомини оширишга қаратилган нормалар мустаҳкамланди.

Маъмурий суд ишларини юритиш тўғрисидаги кодексда эксперт тушунчасига берилган таърифга мувофиқ, хулоса бериш учун зарур фан, техника, санъат ёки ҳунар соҳасида махсус билимларга эга бўлган жисмоний шахс эксперт сифатида тайинланиши мумкин. Эксперт сифатида давлат суд-экспертиза муассасаси эксперти, нодавлат суд-экспертиза ташкилотининг эксперти, бошқа корхона, муассаса, ташкилот ходими ёки ўзга жисмоний шахс эксперт сифатида иштирок этиши мумкин. Бошқача айтганда, қонунда кўзда тутилган муайян талабларга жавоб берадиган, тегишли соҳада махсус билимларга эга бўлган ҳар қандай шахс эксперт бўлиши мумкин.

Шунингдек, экспертнинг ҳуқуқий мақоми Ўзбекистон Республикасининг “Суд экспертизаси тўғрисида”ги Қонунида ҳам белгиланган. Унга мувофиқ, суд эксперти – хулоса бериш учун фан, техника, санъат ёки ҳунар соҳасида махсус билимларга эга бўлган, белгиланган тартибда суд эксперти сифатида тайинланган жисмоний шахс; давлат суд эксперти – давлат суд-



экспертиза муассасасининг ўз хизмат вазифаларини бажариш тартибида суд экспертизасини ўтказувчи суд эксперти.

Шуни қайд этиш керакки, маъмурий суд ишларини юритиш иштирокчиларидан бири сифатида судда эксперт сифатида қатнашадиган шахсларга бир қатор талаблар қўйилган. Хуқуқшунос олимлар фикрича, экспертларнинг тегишли ваколатга, яъни, экспертиза ўтказиш учун тегишли билимларга эга бўлиши унинг фаолиятининг асосий жиҳатидир. Табиийки, эксперт процессуал хуқуқий муносабатлар субъекти сифатида муайян хуқуқларга эга ва муайян процессуал мажбуриятларни қабул қилади. Эксперт қонунда белгиланган махсус билимларга эга, яъни, компетентли бўлмоғи ҳамда ишнинг натижасидан бевосита ёки билвосита манфаатдор бўлмаслиги лозим.

Экспертнинг у ёки бу маъмурий ишни кўришда иштирок этиш ва хулоса бериш учун компетентлиги ҳақида сўзлашдан олдин экспертнинг қандай малакага эга бўлиши лозимлиги борасидаги саволга жавоб бериш мақсадга мувофиқ. Миллий қонунчиликда эксперт малакасига оид талаблар санаб ўтилган. Хусусан, Ўзбекистон Республикасининг “Суд экспертизаси тўғрисида”ги Қонунининг 11-моддасига кўра, давлат суд эксперти лавозимини олий маълумотга, алоҳида ҳолларда эса ўрта махсус, касб-ҳунар маълумотига эга бўлган, муайян суд-эксперт ихтисослиги бўйича кейинги тайёргарликдан ўтган ва Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланган тартибда давлат суд эксперти сифатида аттестациядан ўтказилган Ўзбекистон Республикаси фуқароси эгаллаши мумкин.

Суд эксперти сифатида жалб этиладиган бошқа ташкилот ходими ва бошқа жисмоний шахс олий маълумотга, алоҳида ҳолларда эса ўрта махсус, касб-ҳунар маълумотига эга бўлиши лозим.

Экспертнинг бирор бир ишда экспертиза ўтказиш учун ваколатли шахс сифатида иштирок этишининг асосий талабларидан бири – бу унинг махсус билимларга эга бўлишлиги шартидир. Шуни таъкидлаш жоизки, қонунчилигимизда “махсус билимлар” тушунчасига алоҳида таъриф берилмаган. Бироқ бу борада баъзи олимлар ўз таърифларини беришга ҳаракат қилган. Жумладан, А.Эйсман махсус билимларга ҳамма учун маълум бўлган, барча эгаллаши мумкин бўлган, оммавий тарқатиладиган деб ҳисобланмайдиган билимлар дея таъриф беради. Унинг фикрича, махсус билимлар – бу тор доирадаги мутахассислар профессионал даражада эгаллаган билимлардир. Яна таъкидланишича, махсус билимлар изланишнинг илмий асосланган методларига асосланганлиги учун илмий характерга эгадир.

Экспертнинг суддаги иштироки ҳақида гап кетганда, унинг ўз вазифаларини бажариши муносабати билан айрим чекловларга амал қилишга мажбурлиги ҳақидаги қоидаларга эътибор қаратиш жоиз. Эксперт иштирокига оид шу каби чекловчи нормалар Ўзбекистон Республикасининг “Суд экспертизаси тўғрисида”ги Қонунининг 16-моддасида белгиланган. Яъни, суд эксперти: суд экспертизасини ўтказиш билан боғлиқ бўлган, ишнинг натижасидан ўзининг манфаатдор эмаслигини шубҳа остига қўядиган масалалар юзасидан процесс иштирокчилари билан шахсий алоқага киришишга; суд экспертизасини ўтказиш учун мустақил равишда материаллар тўплашга; суд экспертизаси натижаларини суд



экспертизасини тайинлаган органдан (шахсдан) ташқари бирон-бир шахсга хабар қилишга ҳақли эмас.

Бундан кўринадики, эксперт маъмурий суд ишларини юритишда одил судловни амалга оширишга кўмаклашиш учун суд томонидан жалб этилар экан, у қонун билан белгиланган ҳаракатларнигина амалга оширишга ҳақлидир. Экспертнинг суддаги иштирокини унинг иш бўйича судга тақдим этадиган хулосаси билан бевосита боғлиқдир. Маъмурий ишларни кўриб, мазмунан ҳал қилишда суд томонидан тайинланадиган экспертизанинг ўрни ва аҳамияти бекиёс. Экспертиза хулосаси суднинг ишни кўриш натижаси бўйича қабул қиладиган қарорига асос сифатида хизмат қилувчи далил ҳисобланади. Ўзбекистон Республикасининг “Суд экспертизаси тўғрисида”ги Қонунига мувофиқ, суд экспертизаси – фуқаролик, иқтисодий, жиноят ва маъмурий суд ишларини юритишда иш ҳолатларини аниқлашга қаратилган ҳамда суд эксперти томонидан фан, техника, санъат ёки ҳунар соҳасидаги махсус билимлар асосида суд-эксперт текширишларини ўтказиш ва хулоса беришдан иборат бўлган процессуал ҳаракат. Маъмурий суд ишларини юритиш тўғрисидаги кодексда экспертизанинг қайси ҳолларда ва қандай тартибда тайинланиши ва ўтказилишига оид нормалар белгиланган. Яъни, ишни кўриб чиқиш вақтида юзага келадиган, фан, техника, санъат ёки ҳунар соҳасида махсус билимларни талаб қиладиган масалаларни тушунтириб бериш учун суд ишда иштирок этувчи шахснинг илтимосномасига кўра ёки ишда иштирок этувчи шахсларнинг розилиги билан экспертиза тайинлайди.

Экспертлар суд ишида кимлар томонидан жалб қилинади, деган саволга жавоб топиш бирмунча аҳамиятлидир. Айрим давлатлар процессуал қонунчилигида экспертлар ҳам тарафлар, ҳам суднинг ўз ташаббусига кўра жалб қилиниши мумкинлиги белгиланган бўлса (масалан, Франция, Германия ва АҚШда), бошқа бир қатор давлатларда экспертлар ишга фақат тарафлар ташаббуси билан жалб қилиниши мумкинлиги кўрсатилган. Шундай қоида Англияда ҳам амал қилади. Бирок, у ерда экспертнинг ишга жалб қилиниши ёки тараф бирор-бир фактни исботлаш жараёнида эксперт хулосасидан фойдаланиши учун суд томонидан русхат олинishi талаб этилади. Бунинг учун тараф судга илтимоснома билан мурожаат қилиб, унда эксперт хулосаси асос қилиб олинadиган соҳа ва имкон бўлса, эксперт исм-шарифини ҳам кўрсатиши лозим.

Таъкидлаш жоизки, экспертизани тайинлаш ва ўтказишда тарафларнинг фикрларини инобатга олиш далиллар мақбуллигини таъминлаш ва иш бўйича адолатли қарор чиқаришда муҳим аҳамиятга эга.

МСИЮтКнинг 79-моддасига мувофиқ, экспертиза ўтказилиши зарур бўлган масалаларнинг доираси ва мазмуни суд томонидан белгиланади. Ишда иштирок этувчи шахслар судга экспертиза ўтказиш вақтида тушунтириб берилиши лозим бўлган саволларни тақдим этишга; ўзлари кўрсатган шахсларни эксперт сифатида жалб этиш тўғрисида ёки экспертизани муайян экспертиза муассасасида ўтказиш ҳақида илтимос қилишга, экспертни рад этиш тўғрисида арз қилишга; экспертиза тайинлаш ҳақидаги ажримга эксперт олдида қўйилган масалаларга қўшимча масалалар киритиш тўғрисида илтимоснома билан мурожаат қилишга; экспертга тушунтиришлар беришга; эксперт хулосаси билан ёки хулоса беришнинг имкони



бўлмаганлиги ҳақидаги хабар билан танишишга; қўшимча ёки такрорий экспертиза ўтказиш ҳақида илтимоснома киритишга ҳақли.

Экспертнинг маъмурий суд ишларини юритишдаги иштироки, унинг ҳуқуқий мақоми, процессуал ҳуқуқ ва мажбуриятлари ва суд экспертизасига оид баён этилган фикр ва мулоҳазалардан қуйидагиларни хулоса қилиш мумкин: суд томонидан қўйилган масалалар юзасидан малакали хулоса беришни таъминлаш мақсадида, экспертларни илғор хорижий давлатлар тажрибаси билан таништириб, улар малакасини мунтазам равишда ошириб бориш, шунингдек, жойлардаги экспертиза муассасаларини замонавий ахборот-коммуникация технологиялари асосида жиҳозланишини таъминлаш мақсадга мувофиқ.

Юқоридагилардан хулоса қилиб айтиш мумкинки, маъмурий суд ишларини кўришда экспертларнинг ўрни ва роли алоҳида аҳамиятга эгадир. Шунинг эътиборга олиб, экспертлар ҳуқуқий мақоми янада кўпроқ тадқиқ этиш ва амалиётдаги мавжуд муаммоларни ҳал қилмоқ лозим. Зеро, бунинг натижасида одил судлов сифати ва самарадорлиги янада ошишига эришиш мумкин.

WORDLY  
KNOWLEDGE